

В. В. Тарапата

студ. I курсу

спеціальність «Правознавство»

Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнецьва

ДЕЛІКТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА РИМСЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ

Розвиток недоговірних зобов'язань займає чільне місце в історії римського цивільного права, яке й до теперішнього часу лежить в основі сучасних правових систем. Одним із видів саме таких зобов'язань, про які й піде мова, є деліктні зобов'язання. У роботі ми приділятимемо увагу деліктам класичного періоду, так як саме в даний період розширюється коло приватних деліктів, й до деліктів давнього періоду додається погроза та шахрайство.

Деліктні зобов'язання (*ex delicto*) виникали з цивільних правопорушень. На відміну від зобов'язань квазі-деліктів, в основу яких було покладено переважно дозволені дії, в основу деліктних зобов'язань покладено, навпаки, лише неправомірні дії. Сформувавшись ще в Законах XII таблиць, цей вид зобов'язань пройшов складну трансформацію [1, с. 249-250].

В період розквіту римського цивільного права складається поняття приватного делікту, яке передбачало наявність 3 основних елементів: 1) об'єктивна шкода, спричинена протиправними діями особи; 2) вина особи, що скоїла правопорушення (в формі умислу або з необережності); 3) встановлення приватноправових наслідків даного діяння, які застосовуються у порядку цивільного судочинства.

Серед умов настання деліктної відповідальності виділялись такі як принцип заподіяння шкоди особистого або матеріального властивості, іноді навіть без об'єктивної шкоди (процесуальні штрафи) та наявність позову.

Саме історично надскладна трансформація, яку перенесли деліктні зобов'язання, істотно позначилася на їхній подальшій класифікації. Розглянемо саме джерела права, в яких і вміщувалася вся інформація щодо деліктних зобов'язань. Спочатку в Законах XII таблиць містилися вказівки на три види деліктів, які протиставлялися державним злочинам, а саме: образа; крадіжка; протиправне знищення чи пошкодження чужого майна. Пізніше (286 р. до н.е.) приватні делікти були упорядковані в Аквілієвому законі про шкоду (*lex Aquilia de damno*), який складався із трьох глав. Основна ідея першого із них фактично була відтворена в Інституціях Гая,

а згодом і в юстиніанівських Дигестах. Таким чином, ми з точністю можемо стверджувати, що пройшовши певний шлях у своєму розвитку, римське цивільне право вже в ті часи володіло чіткою уявою щодо наступних різновидів деліктів, а, отже, і різновидами зобов'язань, які виникали з даних деліктів. Сюди слід віднести особисту образу, пограбування, крадіжку, протиправне пошкодження або знищення чужого майна, а також загрозу, обман та обман кредиторів.

Особиста образа (*injuria*). Як різновид приватних деліктів, класичне римське право *injuria* розглядало як будь-яке фізичне ушкодження, завдане окремії фізичній особі (каліцтво, наклеп тощо). Висловлюючись мовою сучасного вітчизняного приватного (цивільного) права, терміном *injuria* позначалася будь-яка завдана потерпілому моральна шкода, тобто правопорушення, вчинене проти особистих немайнових прав особистості.

Крадіжка (*furtum*). На відміну від особистої образи (*injuria*), римська юриспруденція розглядала крадіжку (*furtum*) як делікт, пов'язаний з протиправним посяганням на чужий майновий інтерес. Слід, однак, відмітити, що римським правом крадіжка тлумачилася у більш широкому розумінні, ніж в наступні історичні епохи.

Неправомірне знищення або пошкодження чужого майна (*damnum injuria datum*) – це делікт, який відрізняється від особистої образи за умов, якщо ним потерпілому ця образа не завдається. Якщо внаслідок нього заподіювач не набуває тих чи інших вигод, то цей делікт виходить також і за межі крадіжки [2, с. 154].

Що стосується загрози (*metus*), то такий делікт на ранніх етапах розвитку римського права взагалі не розглядався. Лише згодом, приблизно в I ст. до н. е. преторське право почало переслідувати *metus* як *delictumprivatum*.

Обман (*dolus malus*) тривалий час взагалі не викликав негативної реакції з боку стародавнього римського права. Як делікт *dolusmalus* сформувався завдяки діяльності претора (I ст. до н.е.) так як сам Ульпіан говорив про допомогу зі сторони преторам людям, які помилилися, або були обмануті.

Також преторським правом був сконструйований делікт під назвою *fraus creditorum* (обман кредиторів, шахрайський умисел, шахрайське завдання шкоди іншій особі – кредиторів) [3].

Порівнявши дані види деліктів, ми бачимо що кожен з них так чи інакше напряму відноситься до суб'єктів правовідносин, проте в різній мірі, маючи в своїй основі дещо різну ступінь шкоди, а це, як

ми розуміємо, передбачає вже подібні покарання. Також загальним для всіх деліктів є те, що вони передбачають наявність протиправних дій та вини правопорушника.

Захист порушених прав, що випливають з деліктів, здійснювався на підставі розроблених юристами Риму спеціальних позовів. В інституціях Юстиніана ми знаходимо наступні позови, що випливають з деліктів: а) *actio per secutoriae* – позов спрямований на відшкодування завданої деліктом шкоди, б) *actio poenalis* – позов про стягнення штрафу, в) *actio mixtae* – позов, одночасно спрямований на стягнення штрафу та відшкодування збитків [4, с. 295-379].

Судова практика була змушена йти шляхом пошуку необхідного закону, що містив норму, яка регулює відповідний делікт. За преторським правом у відсутності відповідної норми в законі, застосовувався позов за аналогією.

Смерть особи, яка винна у завданні шкоди, припиняла деліктні зобов'язання. Позовна давність за деліктними зобов'язаннями складала один рік. Вважалося, що той, хто не помстився протягом року простив свого кривдника, відповідно втрачає право на захист своїх прав у суді.

Отже, як ми бачимо деліктні зобов'язання відігравали важливе значення в римському цивільному праві, так як стосувалися на пряму людей та налагодження стосунків між фізичними особами. Так поступово виробилась практика, яка забезпечує відшкодування будь-якої шкоди, нанесеної неправомірними вчинками, що є надзвичайно важливим фактором на сучасному етапі розвитку будь-якої країни, інститут деліктних зобов'язань, який розроблений за часів квіритського права, в сучасних умовах розвитку суспільства вирішує те основне завдання, яке покладено в цілому на цивільне право, а саме розв'язання негативних наслідків, викликаних вчиненим правопорушенням.

Список використаної літератури

1. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права [Текст] / А. А. Подопригора. – К.: «Вища школа», 1990. – 284 с.
2. Основы римського приватного права [Текст]: підруч. / В. І. Борисова [та ін.]: заг. ред. В. І. Борисової, Л. М. Баранова; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
3. Основні види деліктів в Законах XII Таблиць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/3/3-17/3-170941.html>. – Назва з екрану.
4. Институции Юстиниана [Текст]: Пер. с латинского / под. ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова; пер.: Д. Расснер. – М.: Зерцало, 1998. – 400 с.